

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

УДК 341:378

*Плахтій Ю. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ВИМІРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Статтю присвячено дослідженню основних складових соціального виміру вищої освіти в європейському просторі. Проаналізовано нормативно-правову базу з вказаної проблематики. Розкрито перспективні напрями співпраці держав-учасниць Болонського процесу з метою забезпечення соціального виміру вищої освіти.

Ключові слова: соціальний вимір вищої освіти, Європейський простір вищої освіти, Болонський процес, якість освіти, мобільність.

На даному етапі цивілізаційного розвитку спостерігається посилення тенденції до гуманізації освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських надбань, гармонії відносин індивіда і навколишнього середовища, суспільства та природи.

Зазначені ідеї лягли в основу створення Європейського простору вищої освіти. Держави-підписанти Болонської декларації ініціювали запровадження соціального виміру та взяли на себе відповідні зобов'язання щодо впровадження прийнятих принципів у національні системи освіти.

Дослідження даних процесів є надзвичайно актуальним для розвитку соціальної та освітньої політики, як на національному, так і на європейському та світовому рівнях.

Розгляду проблем реформування системи вищої освіти з врахуванням соціального виміру в європейському просторі присвячені праці таких науковців, як В. П. Андрущенко, В. І. Луговий, В. Л. Савельєв, В. О. Салов, М. Ф. Степко, Т. В. Фініков.

Метою статті є дослідження основних характеристик та нормативно-правової бази соціальних складових європейської вищої освіти.

Соціальний вимір вищої освіти – один з найважливіших аспектів Болонського процесу, який по своїй суті є сукупністю характеристик вищої освіти, що включає рівний і справедливий доступ до якісної освіти, інформування та консультування студентів, їх матеріальну підтримку, забезпечення соціальної єдності, що дає змогу більшості молодих людей опанувати освіту вищого рівня та максимально розкрити свій особистий потенціал, а, отже, досягти соціального вирівнювання громадян [1, с. 57].

Основні завдання і напрями співпраці держав-учасниць Болонського процесу в рамках досягнення соціального виміру вищої освіти відображено в низці підписаних

угод, покликаних створити та розвивати Єдиний європейський освітній простір. Це, зокрема, Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн (Прага, 19 травня 2001 р.), Берлінське комюніке “Створення Європейського простору вищої освіти” (Берлін, 19 вересня 2003 р.), Комюніке конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти “Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей” (Берген, 19-20 травня 2005 р.), Комюніке конференції міністрів європейських країн “На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації” (Лондон, 16-19 травня 2007 р.), Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти “Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті” (Льовен, Лювен-ля-Ньов, 28-29 квітня 2009 р.), Будапештсько-Віденська декларація про створення Європейського простору вищої освіти (Будапешт, Відень, 11-12 березня 2010 р.), Комюніке Бухарестського саміту міністрів європейських країн (Бухарест, 26-27 квітня 2012 р.).

Відповідно до норм прийнятих документів соціальний вимір вищої освіти стосується розширення доступу до вищої освіти, забезпечення якості освіти, надання студентських послуг, запровадження соціальної відповідальності університетів, заохочення їхньої співпраці із громадою, суспільством, роботодавцями, сприяння активності студентів, їх залучення до процесу прийняття рішень.

Починаючи з Празького саміту представники звертають увагу на важливість запровадження соціального виміру вищої освіти, особливо шляхом розробки та забезпечення стандартів високої якості освіти; залучення університетів, інших вищих навчальних закладів та студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів до створення та формування Зони європейської вищої освіти; усунення перешкод для мобільності учасників навчального процесу [2].

Під час зустрічей у м. Берлін та м. Берген учасники вносять пропозиції щодо поліпшення соціальних характеристик Європейського простору вищої освіти з метою посилення соціальної єдності та зменшення соціальної нерівності як на національному, так і на загальноєвропейському рівні. У такому контексті вища освіта визначається як суспільне благо та відповідальність, а міжнародна освітянська співпраця та обміни мають базуватися на навчальних цінностях.

Держави-учасниці гарантують студентству повноправне партнерство в управлінні вищою освітою на рівні з науково-педагогічними працівниками та керівництвом вищого навчального закладу [3]. Створюють умови для активної участі студентів в університетському житті, що дасть їм можливість розвинути інтелектуальну незалежність та упевненість в собі поряд з професійними знаннями та навичками, а також самостійно відстоювати свої права та інтереси.

Представники домовилися про проведення спільної політики, яка б була спрямована на оптимізацію вищих навчальних закладів, запровадження розширеної системи надання якісних освітніх послуг, розробку гнучких навчальних траєкторій та альтернативних шляхів доступу, в тому числі визнання попереднього навчання, створення суспільної різноманітності шляхом залучення студентів із малопредставлених груп чи непрезентабельних категорій (зважаючи на національні, гендерні, вікові та інші особливості), надання фінансової та економічної допомоги здобувачам освіти, особливо тим, хто знаходиться в соціально несприятливих умовах,

а також забезпечення консультаційними послугами щодо можливості отримання такого виду підтримки [4].

Питання мобільності студентів та викладачів є одним з ключових завдань Болонського процесу. Зважаючи на багато ще не вирішених проблем, держави-учасники беруть на себе зобов'язання сприяти мобільності грантів та позик, координувати спільні зусилля з подолання перешкод до мобільності через спрощення візових процедур та процедур по отриманню дозволів на роботу, а також сприяючи участі в програмах мобільності [4].

За підсумками Лондонського саміту подальша співпраця держав-підписантів Болонської декларації у вирішенні соціальних аспектів вищої освіти розширилася ще й в напрямі подальшого працевлаштування випускників [5].

З метою досягнення визначених пріоритетів уряди отримують рекомендації спрямувати національну освітню політику на максимальне розкриття потенціалу людини з точки зору її особистісного зростання та вкладу в стале демократичне суспільство знань, надавати відповідні потребам студентства послуги, створити гнучкі підходи до навчання в системі вищої освіти, а також розширити доступ до вищої освіти на всіх рівнях, забезпечуючи при цьому однакові можливості. Крім того, уряди отримали рекомендацію зробити систему працевлаштування та кар'єри в державному секторі повністю сумісною з новою системою ступенів. Також важливо, щоб освітні заклади розвивали партнерство та співпрацю з роботодавцями в процесі інноваційних змін навчальних планів, які створюються на основі результатів навчання [5].

На саміті у м. Льовен і м. Лювен-ля-ньов міністри пропонують розширити доступ до вищої освіти завдяки підтримці потенціалу студентів з тих соціальних груп, що недостатньо представлені в вищих навчальних закладах, тобто національні меншини та ін., розробити урядові програми орієнтації студентів і випускників щодо їхнього працевлаштування та кар'єрного розвитку, створити умови доступу до соціального забезпечення для мобільних студентів.

Учасники також наголошують на важливості інтернаціоналізації освіти шляхом посиленого діалогу у сфері освітньої політики та партнерською співпрацею з іншими регіонами світу, зокрема завдяки організації Болонських форумів, що виражатимуть розмаїття залучених сторін. Основу такої транснаціональної освіти мають складати Європейські стандарти і положення з забезпечення якості освіти, що застосовуються в рамках Європейського простору вищої освіти, та приписи ЮНЕСКО щодо забезпечення якості у транскордонній вищій освіті.

Основним чинником академічної та культурної інтернаціоналізації європейської вищої освіти виступає мобільність студентів, молодих дослідників та адміністрації університетів. Мобільність важлива для розвитку особистості та її перспектив працевлаштування, крім того, вона спонукає шанувати розмаїття та наділяє здатністю спілкуватися з іншими культурами, забезпечує мовний плюралізм, підтримуючи багатомовні традиції Європейського простору вищої освіти, а також підвищує співпрацю та конкуренцію між інституціями вищої освіти. З цих причин уряди отримали рекомендації підвищити рівень мобільності, забезпечити її високу якість, урізноманітнити типи та масштаби, щоб у 2020 році принаймні 20% випускників університетів у межах Європейського простору вищої освіти мали навчальний чи професійний досвід закордоном [6].

Не залишилися поза увагою питання діяльності вищих навчальних закладів. Поряд з тим, що університети здобули ширшу автономію, до них висуваються дедалі більші суспільні очікування. Відповідальність вищих навчальних закладів перед суспільством та забезпечення рівного доступу до освіти забезпечується, як правило, завдяки державному фінансуванню. Проте, міністри зійшлися на думці, що для подальшого стабільного гармонійного розвитку автономних університетів слід залучати нові та диверсифіковані джерела і методи фінансування [6].

Ефективність роботи з формування єдиного освітнього простору Європи висвітлено у Будапештсько-Віденській декларації. Звіти підтвердили запровадження основних складових соціального виміру вищої освіти, але неоднозначна оцінка різних напрямів діяльності щодо реалізації принципів Болонського процесу спонукали до збільшення зусиль з боку учасників в контексті забезпечення рівних можливостей отримання якісної освіти та створення відповідних економічних, правових, організаційних умов [7].

Відповідно до рішення Бухарестського саміту подальша співпраця держав-учасниць в напрямі розширення соціального виміру належить до пріоритетів Європейського простору вищої освіти до 2015 року, зокрема, в питаннях забезпечення якісної вищої освіти для всіх, покращення здатності випускників до працевлаштування та посилення мобільності як засобів кращого навчання.

Для досягнення визначених цілей представники визначили коло завдань, виконання яких забезпечить подальше впровадження соціального виміру в Європейський простір вищої освіти.

На національному рівні уряди отримали такі рекомендації: посилити політику розширення загального доступу та підвищення частки успішного завершення навчання, включаючи заходи, що мають на меті більшу участь груп, які недостатньо представлені; створити умови, що сприяють студентоцентрованому навчання, інноваційним методам викладання та сприятливому робочому й навчальному середовищу, що надихає, продовжуючи в той же час залучати студентів і працівників до структур урядування на всіх рівнях; дозволити агенціям із забезпечення якості, зареєстрованим EQAR, здійснювати свою діяльність в усьому Європейському просторі вищої освіти, водночас дотримуючись національних вимог; працювати над підвищенням здатності до працевлаштування, навчання впродовж життя, навичок прийняття рішень та підприємницьких навичок шляхом кращої співпраці з роботодавцями, особливо стосовно розвитку освітніх програм; забезпечити запровадження рамок кваліфікацій, ECTS і Додатку до диплому, що ґрунтуються на результатах навчання; виконати рекомендації стратегії “Мобільність для кращого навчання” та працювати в напрямі можливості повного перенесення національних грантів і позичок; сприяти альянсам на основі знань в Європейському просторі вищої освіти, сфокусованих на дослідженнях і технологіях [8].

На загальноєвропейському рівні визначено такі пріоритетні напрями співпраці до 2015 року: запросити Eurostat, Eurydice та Eurostudent проводити моніторинг прогресу в упровадженні реформ Болонського процесу та стратегії “Мобільність для кращого навчання”; розробити систему добровільного колегіального (“від рівного рівному”) навчання та у країнах, які потребують цього, та ініціювати пілотний проект з підтримки колегіального (“від рівного рівному”) навчання з соціального виміру вищої

освіти; сприяти якості, прозорості, здатності до працевлаштування та мобільності на третьому циклі, в той же час будуючи додаткові зв'язки між Європейським простором вищої освіти та Європейським дослідницьким простором; підтримати роботу дослідницької групи країн, що вивчає шляхи досягнення автоматичного академічного визнання порівнюваних ступенів; проаналізувати національне законодавство і практики, що стосуються спільних програм і ступенів, як метод усунення перешкод до співпраці і мобільності, вбудованих у національні контексти [8].

Насамкінець варто зазначити, що співпраця держав-учасниць Болонського процесу по запровадженню соціального виміру вищої освіти у європейському освітньому просторі є досить-таки активною та систематизованою, про що свідчать результати відповідних самітів та конференцій. Але, рівень запровадження європейських соціальних стандартів при реформуванні національних систем вищої освіти у кожній окремої країні різний, з огляду на особливості самої системи освіти, соціально-економічного, політичного та культурного середовища.

Використані джерела:

1. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін. ; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кременя. – К. : ТОВ “Видавничий дім “Плеяди”, 2011. – 100 с.
2. Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ubs.gov.ua/files/462_files_1/Prazke_Komunike.pdf
3. Берлінське Комюніке “Створення Європейського простору вищої освіти”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_754
4. Комюніке конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти “Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_576
5. Комюніке конференції міністрів європейських країн “На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nmu.edu.ua/bolon13.php>
6. Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти “Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ubs.gov.ua/files/462_files_1/louvain.pdf
7. Будапештсько-Віденська Декларація про створення Європейського простору вищої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.nau.edu.ua/uk/Edu_Process/Bologna/budviddek/
8. Бухарестське комюніке “Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tempus.org.ua/uk/news/756-novini-rozvitku-bolonskogo-procesu.html>

Плахтий Ю. В. К вопросу нормативного обеспечения социального измерения высшего образования в европейском образовательном пространстве.

Статья посвящена исследованию основных составляющих социального измерения высшего образования в европейском пространстве. Проанализировано нормативно-правовую базу по указанной проблематике. Раскрыты перспективные направления сотрудничества государств-участниц Болонского процесса с целью обеспечения социального измерения высшего образования.

Ключевые слова: *социальное измерение высшего образования, Европейское пространство высшего образования, Болонский процесс, качество образования, мобильность.*

Plakhtei Yu. To the question of the legal basis of the social dimension in higher education in European education area.

The article is devoted research of basic constituents of the social dimension in higher education in European higher education area. Author analyses legal basis of the indicated problem. There were

exposed the perspective ways of collaboration between states-participants of the Bologna process in order to improve social dimension in higher education.

Keywords: *social dimension in higher education, European higher education area, Bologna process, quality in higher education, mobility.*

УДК 341.63 (045)

*Киричук А. С.
Київський національний
торговельно-економічний університет*

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

В статті окреслено підстави виникнення міжнародного комерційного арбітражу, його види та правовий механізм регулювання. А також досліджено етапи його здійснення в Україні.

Ключові слова: *арбітраж, Міжнародний комерційний арбітраж, арбітраж ad hoc.*

Зростання кількості багатонаціональних компаній та здійснення ними різноманітних міжнародних операцій створює загрозу виникнення розбіжностей у тлумаченні змісту домовленостей чи фактів, які виникають в процесі міжнародного співробітництва. Це призводить до ризиків, пов'язаних з комерційними спорами, правове поле вирішення яких може лежати за межами кордонів держави. Механізми регулювання такого роду комерційних спорів визначаються спеціальними міжнародно-правовими актами, національним законодавством території, обраної суб'єктами спору для регулювання відносин між собою та договірними зобов'язаннями кожним з контрагентів, взятими на себе під час підписання договору.

Для розгляду справ, пов'язаних зі спорами у зовнішньоекономічній діяльності, існує процедура визначення шляхів виходу з конфліктної ситуації за допомогою спеціальних інституцій – Міжнародних комерційних арбітражів, що по своїй суті є третейськими судами. Механізми їхнього створення та функціонування в епоху швидких інтеграційних процесів, що демонструє сучасна економічна ситуація, є необхідною та об'єктивною умовою забезпечення правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Метою статті є визначення місця, ролі та механізму правового регулювання Міжнародного комерційного арбітражу у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Окремі аспекти правової природи існування міжнародного комерційного арбітражу досліджені у роботах вітчизняних (Г. Анцелевича, А. Венедіктова, В. Опришка, Д. Притики, Ю. Притики, О. Торгашина, Г. Цірат та ін.) та закордонних (Г. Борна, П. Сандерс, В. Тетлей, К. Холбера).

За загальним правилом, поняття “арбітраж” у юридичній науці розуміється у двох аспектах: як процес розгляду спорів або як орган, що покликаний вирішувати ці спори.

У міжнародній практиці для позначення несудового недержавного вирішення спорів за допомогою третьої особи, рішення якої обов'язкове, існує термін “arbitration”, що використовується як для позначення самого процесу, так і органу, що